

відносини завершилися із вступом рішення суду в законну силу, а адміністративно-правові відносини не розпочиналися за відсутності звернення до відповідних органів примусового виконання, присутні цивільно-правові відносини майнового характеру, до яких може бути застосоване договірне регулювання.

Дослідження правовідносин виконання рішень суду в добровільному порядку потребують подальшого вивчення. Представлені висновки є проміжними в дослідженні проблем виконання рішень суду на основі договору і можуть бути використані для вивчення проблем даного наукового напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Burnham W. Introduction to the Law and Legal system of the United States. T. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1995. P. 82-85; Paterson A.A., Bates T.St.J., Poustie M.R. Legal System of Scotland / Cases and Materials. 4-th ed. Edinburgh: W. Green / Sweet&Maxwell, 1999. – P.3.
2. Рожкова М.А., Елисеєв Н.Г., Скворцов О.Ю. Договорное право: соглашения о подсудности, международной подсудности, примирительной процедуре, арбитражное (третейское) и мировое соглашения / Под общ. Ред. М.А. Рожковой. – М. : Статут, 2009. – С. 7-9.
3. Елисеєв Н.Г. Процессуальный договор. – М. : Статут, 2015. – С. 34.

УДК 347.23

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ ПРАВА НА ОСОБИСТІЙ РОЗВИТОК

Мічурін Є. О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Анотація: у статті проаналізовано цивільні правовідносини, що виникають при здійсненні людиною права на особистий розвиток. Визначається правова природа цього права. Надається співвідношення права на особистий розвиток з правами, із якими воно пов'язано. Приділяється увага особливостям правовідносин, що виникають при здійсненні особою права на особистий розвиток: їх змісту, об'єкту та суб'єктному складу.

Ключові слова: особистий розвиток, особисті немайнові права, цивільні правовідносини, зміст цивільних правовідносин, здійснення цивільних прав.

Анотация: в статье проанализированы гражданские правоотношения, возникающие при осуществлении человеком права на личное развитие. Определяется правовая природа этого права. Представлено соотношение права на личное развитие с правами, с которыми оно связано. Уделяется внимание особенностям правоотношениям, возникающим при осуществлении лицом права на личное развитие: их содержанию, объекту и субъектному составу.

Ключевые слова: личное развитие, личные неимущественные права, гражданские правоотношения, содержание гражданских правоотношений, осуществление гражданских прав.

Annotation: in the article civil legal relations which arise while carrying out right for human personal development are analyzed. Legal basis for this right is defined in the article. Legal correlation for personal development rights with other rights which it is related to is provided. Attention paid to peculiarities, which arose when right for personal development is been carried out: their content, object and subject composition.

Key words: personal development, personal non-property rights, civil legal relations, the content of civil legal relations, realization of civil rights.

Кожному гарантовано право на особистий розвиток. У сучасних умовах людина прагне до особистого розвитку і держава має сприяти їй у цьому, оскільки гармонійна та розвинута особистість складає основу сучасного суспільства. Суспільство має сприяти розвитку гармонійної та духовно розвиненої особистості, у чому праву на особистий розвиток належить помітне місце. Право людини на особистий розвиток закріплено у законодавстві Європейських та інших держав.

Право людини на особистий розвиток має конституційно-правові, теоретико-правові, цивільно-правові, адміністративно-правові аспекти. Онтогенез як невідворотний процес розвитку людини доведено у психологічній науці. Викликає науковий інтерес цивільно-правова складова права фізичної особи на особистий розвиток. Зокрема, цивільно-правові відносини, що виникають при здійсненні фізичною особою права на особистий розвиток.

У цивільно-правовій науці вже робилися спроби дослідити право фізичної особи на особистий розвиток. Так, Ю.С.Спіфановою прокоментовані основні положення цього права та їх закріплення на міжнародному рівні, зокрема, у Декларації про право на розвиток [1, с. 112-115]. У літературі вказувалося, що особа при здійсненні суб'єктивного цивільного права має право вчиняти дії на свій вільний розсуд, зокрема, здійснюючи право на особистий розвиток [8, с. 57]. У законодавстві є відкритий перелік особистих немайнових прав. Утім, правовідносинам із здійснення права особи на особистий розвиток у науці приділялося недостатньо уваги. Адже здійснення цивільних прав у

державі є показником реальної можливості перетворити врегульовані правом норми у реальне життя, існуючи у суспільстві відносини, врегульовані правом.

Метою цієї статті є визначення цивільних правовідносин, що виникають при здійсненні фізичною особою права на особистий розвиток. Завданнями статті є дослідження об'єкту, суб'єкту, змісту цивільних правовідносин при здійсненні фізичною особою права на особистий розвиток

У літературі надано поняття особистих немайнових прав, не пов'язаних з майновими – це сукупність законодавчо закріплених, невід'ємних від особистості абсолютних благ, які не мають економічного змісту і надають фізичній особі можливості за своїм розсудом і без втручання інших осіб визначити власну поведінку в царині особистого життя [2, с. 5]. Саме до таких належить право людини на особистий розвиток.

Нині зростають не лише можливості для всебічного розвитку особистості, але й існують певні вимоги до особи з боку суспільства, зокрема, межі здійснення цивільних прав. Виділення цивільно-правових аспектів права людини на особистий розвиток безпосередньо стосується можливості здійснення цього права. Особистий розвиток є не лише суспільною цінністю, але й правом людини і його здійснення через це піддається дії правових норм. Суспільні відносини з особистого розвитку людини, що врегульовані правом підпадають під дію правових норм і з суто особистих стають особистими немайновими цивільними правами. Як правильно пише Н.В. Устименко абсолютний характер особистих немайнових прав, не пов'язаних з майновими виявляється в тому, що людина має право захищати такі права проти будь-якої фізичної або юридичної особи, а також користуватися ними без спеціального на те чийогось дозволу [2, с. 8]. Отже, суб'єктивне право на особистий розвиток не лише охороняється державою, але також підкріплено засобами правового захисту. Причому оскільки право на особистий розвиток є абсолютним, його можна захищати від будь-кого, хто втручається у його належне здійснення. Будь-яка особа повинна утриматися від втручання у здійснення іншою особою права на особистий розвиток, якщо воно здійснюється належним чином. Слушним є підхід, що правова регламентація особистих немайнових прав сприяє забезпеченню свободи й незалежності людини визначити за своїм розсудом поведінку в житті, виключаючи будь-яке втручання сторонніх осіб, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством [2, с. 8].

Право на особистий розвиток перетинається, але не поглинається іншими близькими правами. Так, право на особисте життя може виявлятися у праві на особистий розвиток. Утім не лише особистого життя стосується це право. Право на розвиток людина може здійснювати також у групах, наприклад, у психології є «розстановки», що є формою колективного розвитку. Щодо інших прав, зокрема, права на освіту. Воно передбачає навчання у системі освіти держави, утім право на особистий розвиток може здійснюватися і поза системою навчальних закладів, наприклад, здійснювати так звану «самоосвіту». Навіть якщо фізична особа навчалася у навчальному закладі освіти, але з певних причин не одержала диплом, сертифікат тощо вона все одне здійснила право на особистий розвиток.

Право інтелектуальної власності (на лекцію, інший об'єкт), не поглинається правом на особистий розвиток. Зокрема, перше передбачає наявність крім особистих немайнових прав, також майнових прав. Творчість, що виявляється в праві інтелектуальної власності пов'язана з особистим розвитком. Право на особистий розвиток, таким чином, може: а) втілюватися в подальшому у об'єктах права інтелектуальної власності, яким надається спеціальна правова охорона, або ж б) здійснюватися без подальшої формалізації (втілення) в інших об'єктах. В останньому випадку людина особисто розвилася (суб'єктивно пізнала щось нове для себе), утім нового нічого не створила. Отже казати про виникнення у результаті особистого розвитку людини про виникнення об'єкту права інтелектуальної власності немає підстав у останньому випадку. Так, студент, що приміром використав чужу працю але ні чого не додав до неї (суб'єктивна новизна) здійснив право на особистий розвиток, але новий об'єкт права інтелектуальної власності не створив.

Склад правовідносин із здійснення права фізичної особи на особистий розвиток обумовлений існуючими в праві теоріями. Правовідносини у складі цивільного права пов'язані з механізмом «переведення» абстрактної моделі поведінки, що регламентована нормами права у здійсненні окремих прав та обов'язків суб'єктів цивільного права з приводу певних матеріальних чи нематеріальних благ (об'єктивне право перетворюється на суб'єктивне). До складу цивільних правовідносин традиційно належать об'єкт, суб'єкт та зміст.

Під об'єктом правовідносин слід розуміти ті матеріальні і духовні блага, наданням та використанням яких задовольняються інтереси вповноваженої сторони правовідносин [3, с. 249]. Деякі автори, не розглядаючи поведінку як об'єкт права, все ж до числа об'єктів відносять поряд з матеріальними речами і продуктами духовної творчості особисті блага, послуги, права [6, с. 82-83]. Існує точка зору, згідно з якою об'єктом правовідносин визнаються не лише предмети матеріального світу, продукти духовної творчості в об'єктивній формі, але і дії людей та їхня поведінка. Ю. К. Толстой дав розширене поняття об'єкта права - як дії, поведінки, що є об'єктами права поряд із матеріальними об'єктами або навіть незалежно від останніх [7, с. 48-65]. У низці випадків інтереси учасників правовідносин (або інтереси суспільства) задовольняються безпосередньо дією зобов'язаної особи, що виступає в силу цього об'єктом правовідносини [3, с. 250]. Ще у радянській юридичній літературі висловлювалася думка про те, що не всі правовідносини мають певний об'єкт у вигляді конкретної речі [5, с. 71-72]. У сучасних умовах, у зв'язку зі значним розширенням сфери правового регулювання питома вага правовідносин, не пов'язаних безпосередньо з певним об'єктом, досить велика [4, с. 216]. Об'єктом правовідносин із здійснення права на особистий розвиток є немайнове (нематеріальне) право на розвиток у процесі здійснення фізичною особою власних потреб, що опосередковується об'єктивним процесом онтогенезу людини (психологічний підхід).

Зміст цивільних правовідносин із здійснення особою права на особистий розвиток складають права та обов'язки, що виникають у суб'єктів цих відносин. Для визначення природи цих прав та обов'язків важливим є з'ясування сутності правовідносин, які мають місце. Як вже було визначено вище, правова природа права на особистий розвиток є абсолютною. Суб'єктивне право на особистий розвиток має здійснюватися його носієм без порушення

правил громадської безпеки; без нанесення шкоди життю, здоров'ю цієї особи чи іншим особам; без нанесення шкоди майну; з додержанням вимог суспільної моралі.

Суб'єктами цивільних правовідносин із здійснення особою права на особистий розвиток є фізичні та юридичні особи, держава, АРК, територіальні громади. І.В. Спасибо-Фатєєва вказує, що суб'єкти публічного права поділяються на таких, щодо яких є сумнів щодо можливості надання їм статусу юридичної особи (держава, АРК, територіальні громади та органи цих утворень), та таких, стосовно яких немає сумніву в цьому (державні організації, заклади, установи, підприємства). Проте останні не врегульовуються цивільним законодавством, чим фактично відокремлюються від юридичних осіб приватного права. Суб'єкти публічного права, не пов'язані з виконанням державних управлінських функцій, не є органами держави, а здійснюють діяльність у підприємницькій та інших різноманітних сферах з надання послуг, виконання робіт, здійснення різної діяльності, фактично діють як юридичні особи приватного права [9, с. 103-104].

Оскільки право на особистий розвиток належить до природних прав людини його здійснення може відбуватися фізичною особою. Враховуючи абсолютність права людини на особистий розвиток інші особи мають утримуватися від втручання у здійснення цього права, яке здійснюється належним чином. Це також означає, що якщо право людини на особистий розвиток не порушує права інших осіб чи суспільні інтереси вона це право може здійснювати на власний розсуд [8, с. 56]. Абсолютність права людини на особистий розвиток не означає, що у зв'язку з його здійсненням не можуть укладатися цивільні договори, виникати відносні правовідносини. Так, у процесі здійснення суб'єктивного права на особистий розвиток, фізична особа може укладати договори про надання відповідних послуг, що сприяють такому розвитку (участь у різних семінарах із розвитку людини тощо). Утім останні регулюються відповідними нормами цивільного права щодо надання послуг чи іншими нормами зобов'язального права та мають до власне права на особистий розвиток відносно самостійний характер.

Висновки:

1. Право на особистий розвиток перетинається, але не поглинається іншими близькими правами. Приміром право на освіту передбачає навчання у системі освіти держави, утім право на особистий розвиток може здійснюватися і поза системою навчальних закладів. Навіть якщо фізична особа навчалася у навчальному закладі освіти, слухала лекції але з певних причин не одержала диплом (наприклад, через незадовільні результати сесії), вона тим не менш здійснила суб'єктивне право на особистий розвиток.

2. Суб'єктивне право на особистий розвиток не лише охороняється державою, але також підкріплено засобами правового захисту. Оскільки право на особистий розвиток є абсолютним, його можна захищати від будь-кого, хто втручається у його належне здійснення. Будь-яка особа повинна утриматися від втручання у здійснення іншою особою права на особистий розвиток, якщо воно здійснюється належним чином.

ЛІТЕРАТУРА

1. Спіфанова Ю.С. Право на розвиток як невід'ємне право людини // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2016. – Випуск 21. – С. 112-115.
2. Устименко Н.В. Таємниця особистого життя людини та її цивільно-правова охорона : автореф. дис. канд. юрид. уаук. 12.00.03. – НЮА ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 18 с.
3. Общая теория права. Под редакцией Пиголкина А.С. – М.: МГТУ им. Н.Э.Баумана, 1996. – 384 с.
4. Халфина Р.О. Обще учение о правоотношении. –М.:Юр.лит. –1974. –340 с.
5. Гражданское право / под ред. М. М. Агаркова и Д. М. Генкина – Т. 1. – Юриздат, 1944. – 244 с.
6. Вильнянский С. И. Лекции по советскому гражданскому праву. – Харьков: ХЮИ им. Ф.Э.Дзержинского, 1968. - 223 с.
7. Толстой Ю. К. К теории правоотношения. – Л.: Издательство Ленинградского Университета, 1959. – 88 с.
8. Мічурін С.О. Межі втручання державних органів у право людини на особистий розвиток / С.О. Мічурін // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Юридичні особи публічного права: участь у цивільному обороті (Матвєєвські цивілістичні читання)», 8 листопада 2016 р. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка. – С. 56-57.
9. Спасибо-Фатєєва І. Деякі проблеми, пов'язані з участю держави Україна в цивільно-правових відносинах / І. Спасибо-Фатєєва // Вісник Академії правових наук України. – 2006 - № 4. – С. 96-107.